

Kęstutis Šerpetis

Lietuvos perspektyvos ir alternatyvos: politinė-sociologinė paradigma

Vaidutis Laurėnas

Normalios politikos genezės atvejis: Lietuvos politinės sociologijos studija.

Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

2001 – 400 psl., priedai – 5 lentelės ir brėžiniai.

Lietuvos valstybės kūrimo rezultatai, nūdien audituojami žymiausių tarptautinių institucijų ir organizacijų, sėkmingai įrodo savo formalaus modernumo ir atitikimo aukštiesiems tarptautiniams kriterijams lygmenį.

Tačiau gerai žinome dekolonizacijos epochos sukeltą valstybių statybos “nuo nulio” entuziazmo ir vilčių bangą ir itin nevienareikšmiškus jų ekonominės ir politinės modernizacijos padarinius. Prireikė ne vieno dešimtmečio, kol tyrėjai įvertino *statiškų* ir *dinamiškų* veiksmų reikšmę ir įtaką naujų valstybių, jų institucinės sandaros bei režimų struktūros tapsmui, jų funkcionalumui ir efektyvumui.

Lietuvos politinės sistemos tapšmas tik iš dalies galėtų būti suprantamas ir vertinamas universalių ir abstrakčių modelių kontekste tiek dėl istorinio ir geopolitinio vystymosi specifikos, tiek ir dėl šiandieninių kontinentinių transformacijų tiesioginio poveikio. Todėl išskleisti analitinę šių procesų plėtros, konfigūracijos, sampynos ir kompleksinės jų savitarpio determinacijos panoramą – aktualiausias tėvyninės politologijos uždavinys ir netgi apibrėžtas iššūkis ganėtinai jaunam Lietuvos politikos mokslui.

Šiuo atžvilgiu pabrėžtina, kad tokiam uždaviniui būtini ir atitinkami metodologiniai instrumentai. Kitaip tariant, tam visiškai netinkamos tradicinės statiškos politinio vystymosi schemas ir susiklosčiusios per dešimtmečius politinio mentaliteto konstrukcijos. Juo labiau svarbu, kad sėkmingą ir produktyvų proveržį šiame, mums naujame, politiniame-sociologiniame lygmenyje įvykdė vienas autorius, kurio konstruktyvios studijos

(o iš tiesų – solidžios ir tvirtai “surestos” monografijos) apžvalgai skirta ši trumpa recenzija.

Pažymėtina, kad paprastai politinė sociologija vadovaujasi aprašomąja ir normatyvine prieigomis. V. Laurėno tyrime sąveikauja abi šios koncepcijos, sukurdamos pilnavertę ir viena kitą papildantį dinaminę-analitinę nagrinėjamos temos diskursą. Šiuo atveju kompleksinę prieigą nulėmė preliminarų ir probleminių tyrimų nebuvimas, bet, kita vertus, nagrinėjamų politinių transformacijų ir institucinio vystymosi tendencijų pobūdis reikalauja išėjimo taško (trajektorijos) ir

numanomo (projektinio) analizės tikslo fiksavimo užtikrinant tyrimo eigos nuoseklumą.

Siekdamas išskleisti visapusišką Lietuvos politinio vystymosi panoramą autorius pirmojoje savo tyrimo dalyje „*Normalios politikos idėja ir tikrovė*“ bando nužymėti paradigminius *normalios politikos* kontūrus. Šiuo tikslu bendroji politikos sąvoka diferencijuojama į tris būsenas – konfliktinę, sutartą ir institucinę politikas. Šis „politologinis trikampis“ leidžia nustatyti įvairių politinio proceso dalyvių ir subjektų balanso simetriškumą ir skatina nuolatinius „politikos lauko“ tyrimus.

Tačiau pagrindinis politikos pažinimo objektas visada lieka nūdienu, t.y. modernaus gyvenimo teikiami iššūkiai, lūkesčiai, fobijos ir pan. Žmonių siekių ir galimybių dermė, pasiekiami normatyvinių ir racionalių siekių sandūroje, įsikūnija normalaus gyvenimo jausenoje. Tačiau pastaroji lieka įvairuojančio tikrovės vyksmo paliatyvas, kadangi realizuojasi prieštaravimo tarp siekio turėti patikimą bendrų reikalų tvarkymo struktūrą ir nenoro (negalėjimo) tiesiogiai dalyvauti politikoje fone.

Kritiškai vertindamas metodologinio individualizmo adeptų pateikiamus šios problemos sprendimo variantus, V. Laurėnas pabrėžia naujosios paradigmos keliamą politikos sampratos peržiūros, jos išplėtimo klausimą. Nėra pagrindo tapatinti valstybę su politika modernioje visuomenėje besiplėtojant nevalstybinei politikai, kurią autorius, vadovaudamasis U. Becku, įvardina kaip *subpolitiką*.

Anot autoriaus, subpolitikos kaip dalyvavimo politikoje masto ir jos produktyvumo augimo samprata leidžia konstruktyviai, iš naujo įvertinti demokratijos ir politikos santykį. Tačiau esminė problema darosi politikos reliatyvizacijos grėsmė: kiek įmanoma politikos autonomija subpolitikos plėtros kontekste? Knygoje išsamiai analizuojamos politikos redukcijos galimybės ir numanomos pasekmės. Politikos autonomiškumo tikslingumas čia siejamas su jos racionalizavimo ir savikontrolės potencijomis. Bet esmine sąlyga autorius laiko

tokios savikontrolės viešumą – tai politikos ne-etatizmo, jos ne-uzurpavimo ir ne-monopolizavimo *sine qua non*.

Visi šie aspektai – subpolitika, autonomija, reflektyvumas, viešumas - sudaro *normalios politikos* rėmus, be kurių modernios politikos lūžiai ir transformacijos negali tapti produktyviais stimulais XXI-ojo amžiaus politikai, naujai jos erdvės, apimančios ne tik valstybę, bet ir visuomenę, konfigūracijai.

Viena svarbiausių V. Laurėno plėtojamoje analitinėje konstrukcijoje sąvokų yra U. Becko iškelta *savikontroliuojančios modernizacijos* samprata. Ženkliai nublankusios 6-ojo - 8-ojo dešimtmečių modernizacijos teorijos įgauna „antrą kvėpavimą“ pirmyneigių visuomenių plėtrą apibūdinančių „rizikos visuomenių“ koncepcijoje. Individualių išsirinkimų mastai, nulemiantys visuomenės fragmentaciją turi ambivalentišką pobūdį: augančios individo autonomijos kontekste naujai iškyla bendrabūvio būtinybė ir vertybė bei jų realizavimo būdai.

Būtent tokioje sampnyoje knygos autorius išvelgia liberalizmo ir demokratijos vertybių palyginimo būtinumą ieškodamas liberalios demokratijos kaip modernios politikos pagrindo pateisinimo. Iš esmės tai visuomenės tvarumą palaikančių svertų problema, šiame tyrime nagrinėjama modernios politinės valstybės ir pilietinės visuomenės prioritetų ir pranašumų palyginimo būdu. Projektuodamas suverenių valstybių funkcionavimą virš-nacionalinėse erdmėse, V. Laurėnas „deleguoja“ žymias vidaus ir užsienio politikos preferencijas pilietinei visuomenei, teigdamas, kad „tas plėtimasis vyksta apribojant valstybės intervencionizmą“ (87).

Tuo pat metu esminis studijos objekto modusas – politikos tvarumas - vertinamas ne-standartinės linijinės dilemos „arba-arba“ dvasia, o kaip gebėjimas priimti ir įgyvendinti geriausius visai visuomenei sprendimus. Todėl tai ne institucinė ar struktūrinė problema, o galimybių ir jų efektyvaus realizavimo būdų klausimas. Modernia piliečių dalyvavimo politikoje ir atstovaujamosios demokratijos įtakos forma laikomas informacinės visuomenės atveriamos

galimybės. Tačiau autorius išvalgiai pastebi, kad šioje terpėje formuojamos politikos tvarumas, konstruojamas politinių demagogų ir “ekspertų-profesionalų” gali įgyti regimybės pobūdį. Bet kuriuo atveju virš-nacionalinių (ir globalinių) veiksmų poveikiai suproblemina ne tik tradicines valstybės politikos prerogatyvas, bet ir subpolitikos realizavimą, kuris visapusiškai įkūnijamas tik pasaulinės politikos koordinatėse.

Tačiau tokio globalinio projekto perspektyva kol kas pakankamai abstrakti, ypač pereinamojo tipo visuomenių atveju, todėl autorius pagrįstai pabrėžia politinio vystymosi etapiškumo temą, reljefiškai išskylančių pokomunistinių Vidurio-Rytų Europos visuomenių raidoje. Normalios politikos genezė čia persilaužia „politologinio trikampio“ konfigūracijos asimetriškume ganėtinai specifiškai (nes, anot V.Laurėno, šiuo atveju apskritai problemiška kalbėti apie tokio „trikampio“ buvimą komunistinio režimo sąlygomis). Kaip esminis veiksnys čia iškyla ne tik pokomunistinių šalių “istorinis skubėjimas”, Vakarų politologų avansuotas “lengvais” demokratijos kriterijais, bet ir klaidinančiu “trečio nebuvimo” (arba socializmas, arba kapitalizmas) principo interpretavimu.

Vengdamas šios dichotomijos pinklių, autorius metodologiniais sumetimais skiria pokomunizmą siaurąja ir plačiąja prasmėmis, o tai „atveria papildomas svarstymų apie normalios politikos įvairovę perspektyvas“ (113). Šiuo pagrindu antroje knygos dalyje „*Politikos atkūrimo Lietuvoje aplinkybės*“ rekonstruojamos pradinės situacijos (normalios politikos genezės “mirties taškas”) ypatybės, lėmusios, viena vertus, politikos išsigimimą sovietinėje Lietuvoje ir, kita vertus, jos atgimimo ir brandos prielaidas.

Vertindamas komunistinio režimo politiką kaip tikrosios politikos nunykimą, V. Laurėnas kartu nurodo tokio režimo interpretacijos kaip istorinės modernizacijos formos galimybę, nusakančią tolesnę konvergencijos plėtotę.

Komunistinio režimo žlugimą autorius išvalgia prieštaroje tarp nomenklatūros ir jos sukurtos (suburtos) sovietinės vidurinės klasės,

kurios reprodukcijos ji galiausiai nesugebėjo palaikyti, o kylančio nepasitenkinimo – nuslopinti.

Atitinkamai komunistinio režimo žlugimą Lietuvoje papildomai skatino tautinis veiksnys. Šiuo atžvilgiu autorius pagrįstai pabrėžia valstybės idėją kaip tautiškumo tęstinumo motyvą, skatinusį valstybinę-politinę evoliuciją. Jos eigos konceptualinių interpretacijų skirtumus autorius apibendrina “suderėtos revoliucijos” kategorijoje, atspindinčioje konjunktūrinį ir pereinamąjį valstybingumo legitimacijos pobūdį.

Šias politinės raidos ypatybes autorius sieja su giluminiais Lietuvos istorinės modernizacijos prieštaravimais, išplaukiančiais iš vėlyvo tautos susiformavimo, darbo etikos nebuvimo, galų gale iš *homo sovieticus* mentaliteto diegimo sovietmečiu. Šie veiksniai lėmė ir demokratijos sampratų formalizmą ir spekuliatyvumą, galutinai iškraipytą vadinamojoje “socialistinėje demokratijoje”.

Nūdienos demokratijos įsisavinimo deficitas studijoje siejamas su jos kaip politikos metodo ir politinių sprendimų turinio painiojimu. Tačiau pozityvi politinė kūryba reikalauja ir pakankamo politinio turinio, įdirbio, kuris pasiekiamas tik kartų perimamumo raidoje. Savo ruožtu ir trečiasis modernizacijos Lietuvoje bandymas sietinas (kad ir su išlygomis) su savikontroliuojančios modernizacijos bei subpolitikos plėtros perspektyvomis. Svarbiausiu stimulu autorius laiko kuriamų strategijų savarankiškumą, leidžiantį suderinti vidinių ir išorinių galimybių vektorius. Modernizacijos raidoje kylančių ekonominių, socialinių ir kultūrinių įtampų pertvarką bei priešpriešinių galimybių amortizaciją būtina derinti su universalių tradicinių vertybių išsaugojimu. Šis imperatyvas nūdien tampa politinio režimo normalumo ir efektyvumo kriterijumi.

Šių uždavinių eksplikacijai tarnauja trečioji V. Laurėno studijos dalis “*Pokomunistinės politikos realijos Lietuvoje*”, kurioje autorius kvestionuoja demokratinės politikos modernumą, analizuojamą, viena vertus, valdžios veiklos intervencionizmo, ir, kita vertus, pilietinių iniciatyvų populizmo mastais.

Pabrėždamas dinaminį šių būvių pobūdį, autorius kreipiasi į politikos reprodukcijos, besiplėtojančios pirmiausia politinės socializacijos plotmėje temą. Šiuo atžvilgiu pažymėtinas metodologiškai produktyvus kreipimasis į jau nagrinėtą (perimamumo prasme) kartų orientacijų dinamiką. Vieningo tautos politinio mentaliteto propaganda (negatyviai nulėmusi atskiro visuomenės nario savarankiškumo ignoravimą ir išryškinusi pilietinės visuomenės silpnumą) ir jos žlugimas (Sąjūdžio likimas) iškėlė politinių ideologijų, politinės savivokos ir politinio aktyvumo ugdymo aktualumą. Palyginti greitai politinio proceso kaita, vidiniai ir išoriniai stimulai bei politinės kultūros ypatybės lėmė ne tik konjunktūrinį politinių partijų plėtojimąsi, bet ir politinių-partinių vaizdinių personifikavimą, t.y. politinių lyderių institucijos iškilimą ir dominavimą besiklostančioje politinėje sistemoje.

Pažymėtina, kad autorius nepasidavė populiarios visuomenėje regimybės pagundai politinį procesą susiaurinti į partinių svitų sąveikų padarinį, o kreipėsi į politinio elito formavimosi aplinkybių analizę. Pirmosios bangos valdantysis elitas nebuvo pasirengęs perimti valdžios ir didele dalimi atsakingas už organizuoto nusikalstamumo ir politinių struktūrų suartėjimą, dangstomą romantiniu “valstybės tęstinumu” šydu. Jam ryškiai oponavo antrosios elito bangos – “ūkininkų” pragmatinė-stabilizacinė intencija. Trečiosios bangos valdantysis elitas, deklaruojantis “kompetencijos politiką” iš esmės atstovauja grupinėms nuostatoms. Anot autoriaus, lyderių subjektyvizmas atspindi padėtį, kai “masėms reikia žmogaus-lyderio, gebančio pasakyti: šis kelias yra teisingas, o anas neteisingas, - o ne ieškoti loginio tų kelių pagrindimo” (193).

Analogišką situaciją V. Laurėnas fiksuoja ir interesų raiškos ir telkimo sferoje: partijų vadovai, nesaistomi grįžtamųjų ryšių su atitinkamais socialiniais sluoksniais, nemato ar ignoruoja tautos ir apskritai žmogaus interesą. Tai skatina politinių problemų ir iššūkių ideologizavimą ir tarppartinės konkurencijos aštrumą. Šis procesas kurį laiką lėmė netgi

vidaus problemų – privatizavimo, nusikalstamumo ir kt. sprendimus “trinarėje” (“dešinė”-“centras”-“kairė”) partijų politinio spektro skalėje. Tik trečiajame interesų raiškos ir telkimo etape (nuo 1999-ųjų metų) išryškėjo partijų kompromiso viršenybė ir konfrontacijos silpnėjimas. Studijoje nuosekliai apžvelgiamas partinės sistemos tapsmas ir jos fragmentacija bei topografinis išsidėstymas pagal individualizmo-komunitarizmo bei veiklos reguliavimo-laisvės ašis.

Partinės sistemos tapsmo Lietuvoje prieštarumas iš esmės provokuoja klausimą: kaip pokomunistinė politinė raida perauga į demokratinę politiką? Studijos autorius išvelgia tikėtiną tokio tobulėjimo kryptį pro-kapitalistinės ir bendradarbiavimo demokratijų sąveikoje.

Institucine demokratėjimo prielaida tradiciškai laikomas kapitalizmas. Tačiau procedūrinė demokratija savaime negimdo jos dalyvių savivokos (tad ir judėjimo link normalios politikos). Šį nepakankamumą V. Laurėnas įvardina kaip pro-kapitalistinę demokratiją, kuomet politika orientuota į kapitalą daugiau nei į demokratiją. Privatizacijos eiga patvirtino šio sąryšio ydingumą visuomenės stabilumo siekių atžvilgiu, nes šiose aplinkybėse savininkai aktyviai skverbiasi į politiką ir pajungia ją savo grupiniams tikslams. Pozityvūs pro-kapitalistinės demokratijos bruožai – anti-biurokratizmas, efektyvus turto ir kapitalo naudojimas, dinamiška reakcija į rinkos paklausą ir kt. kol kas Lietuvoje “persveriami” augančios socialinės nelygybės, savanaudiško valdžios išteklių išnaudojimo per lobizmo kanalus ir pan.

Tačiau ir šios tendencijos atsvara – dalyvaujamoji demokratija dėl menko jos potencialo dažnai tapatinama su tiesiogine demokratija arba populizmu. Jų nedemokratinės ir radiklios raiškos formos tik gilina nepasitikėjimą valdžia, partijomis, žmonėmis. Anot V.Laurėno, tokios bendradarbiavimo demokratijos disfunkcijos gresia valstybės kolonizavimu ir politikos susvetimėjimu. Tai savotiški demokratijos nepakankamumo paliatyvai, iš esmės priešiški

politikos autonomijai. Studijoje nuosekliai atskleidžiamas politinių partijų vaidmuo siekiant pagilinti ir pajungti savo tikslams šią kolonizacinę tendenciją valstybės statyboje. Jų konkurentais autorius laiko biurokratiją ir „šėšėlines“ jėgas. Tačiau ir stiprios valstybės „ranka“ negali tapti jų atsvara silpnoje visuomenėje (kokia yra nūdienos Lietuva), nes „Lietuvoje valstybė „stiprėja“ pilietinės visuomenės sąskaita“ (227).

Studijoje neišslysta iš akių ir mažiau pastebimas, bet reikšmingas savo padariniais politikos susvetimėjimo reiškinys, suprantamas kaip atsisakymas dalyvauti politikoje arba išstūmimas iš jos. Tuomet režimo raidos vektoriai tampa nepriklausomais nuo piliečių valios ir pasitikėjimo laipsnio. Autorius skiria ypatingą politikos susvetimėjimo atvejį, būdingą Lietuvos politinei sąmonei, kai „sava“, pačių sukurta valstybė tarsi virsta priešiška, svetima, engiančia jėga, kurią būtina bet kokia proga (pvz., rinkimuose) neigti remiant populistus, emigruojant iš šalies ir pan. Tokiomis aplinkybėmis visuomenėje blėsta bet kokios, net ir racionaliausios ateities vizijos.

Šiame kontekste autorius pagrįstai konstatuoja politikos perspektyvas, kuriai skirta ketvirtoji knygos dalis „*Normalios politikos alternatyvos Lietuvoje*“, svarbą. Dėmesys čia sutelkiamas į 1) esamos tvarkos tęstinumo grėsmes; 2) autoritarizmo neperspektyvumą ir 3) socialinės valstybės galimybių analizę.

Analizuodamas pokomunistinės raidos alternatyvas V. Laurėnas pabrėžia, kad realus pasirinkimas – ne socializmo ar kapitalizmo dilema, o kapitalizmo modifikacijos rinkimasis jų perspektyvumo plotmėje. Autorius linkęs paremti M. Šaulausko suformuluotą pokomunizmo tęstinumo variantą, kadangi regimoje perspektyvoje greito perėjimo viltys nepasiteisino.

Todėl realiai analizuoti būtina kaitos tikslus ir iš jų išstekančias alternatyvas – pseudo-demokratiją, nuosaikią autokratiją ir socialinę demokratiją.

Pirmąjį atvejį lemia demokratizacijos sutapatinimas su pačia demokratija. Tačiau

demokratija nyksta, jei jos vertybės konkrečiai neįkūnijamos įvairialypėse visuomeninėse praktikose, o pasitikėjimas ja neparemiamas tam tikrais ištekliais. Tuo tarpu nūdienos Lietuvos politinėje realybėje aptinkame ganėtinai vangų sutarimą netgi dėl konstitucinių principų, jau nekalbant apie ryžtą juos realiai ir nuosekliai įgyvendinti.

Kita vertus, analogišką politikos stoką autorius išvelgia taip pat ekonominėje ir socialinėje srityse. Ekonominis nuosmukis ir skurdo augimas apskritai devalvuoja pasiektos laisvės ir demokratijos turinį. Todėl „demokratinė netvarka“ lemia subpolitikos raiškos stichiškumą.

Šios pereinamojo laikotarpio grimasos savo ruožtu kompromituoja pradžioje entuziastingą provakarietiškų orientacijų parėmimą, virstantį, pasak V. Laurėno, „Vakarų kritikos srautais“. Tačiau pačių Vakarų savikritiškas požiūris į kylančias civilizacines struktūrines problemas ir krizes bei projekcinę alternatyvų tąsa, numananti savalaikių ieškojimų pradžią, leidžia tikėtis fatalinių padarinių išvengimo.

Kreipdamasis į gan neįprastai skambantį autokratijos variantą autorius atsiriboja nuo pačios tokios galimybės, o akcentuoja jo pražūtingumo aspektus. Ne tiek klasikinis autoritarizmas, kiek populistinis (t.y. išsigimęs) jo variantas realiai paverstų Lietuvą europine periferija ir pasmerktų nepaliaujamai savo pačios kuriamų kliuvinių įveikimui. Eikvojama šiems nevaisingiems tikslams socialinė energija iš esmės „užšaldytų“ tiek subpolitikos plėtrą, tiek pilietinės visuomenės tapsmą apskritai.

Produktyvią ir realią Lietuvos politinio vystymosi perspektyvą V. Laurėnas regi socialinės valstybės plėtroje, siedamas su šiuo projektu ne tik socialios ir liberalios demokratijų ribos nustatymą, bet autokratijos ir demokratijos priešpriešos neatšaukiamą sprendimą. Juo labiau, kad, kaip pabrėžia autorius, realios socialinės valstybės užuomazgas galime atrasti ir nūdienos Lietuvoje, nors *in toto* ji dar neegzistuoja.

Socialinė valstybė V. Laurėno studijoje apibūdinama kaip socialinių, technologinių, ekonominių ir politinių procesų optimizavimo

galimybė esant nuosaikiai valstybės intervencijai ir dinamiškai pilietinės visuomenės plėtrai (270). Socialinė valstybė, principingai ir kryptingai siekdama visuomenės narių gerovės, įveikia teisinės valstybės formalizmą, o skatindama socialinį solidarumą organiškai saisto jį su konkurencijos principu. Nes, kaip pabrėžia autorius, mažai ir nenašiai dirbanti visuomenė neturi socialinės perspektyvos. Taigi, kaip teigiama studijoje, „socialinė valstybė vadinama visuma demokratiškos valstybinių procedūrų, valdymo priemonių ir normų, kuriomis politiškai sprendžiamos rinkos ekonomikos sukeltos socialinės įtampos“ (273).

Tačiau kokie realūs socialinės valstybės ištekčiai Lietuvoje? Autorius pabrėžia, kad valstybės modelio išsirinkimas aktualėja bedarbystės ir skurdo situacijoje, o tai Lietuvoje jau darosi įprastas reiškinys, ir socialinė valstybė iškyla istoriškai kaip rinkos tęsinys. Svarbu ir tai, kad solidarumas pokomunistinėje visuomenėje remiasi grupėmis, o ne individualiai, o tai skatina socialinio korporatyvizmo sistemos atsiradimą ir nacionalinės raidos humaniškos strategijos formavimo kelią.

Tokių struktūrų visuomenės ir valstybės terpėje atsiradimą autorius sieja su nauju, laisvu nuo praėjusio dešimtmečio politikų klaidų *strateginiu elitu*, kylančiu iš politikų, intelektualų, kapitalo ir žiniasklaidos atstovų bei kariškių, išsaugojusių visuomenės pasitikėjimą. Tačiau ši sąlyga tampa realiu faktoriumi tik aktyviai besiplėtojančios subpolitikos horizonte. Tuo pat metu ir pati pilietinė visuomenė darosi veiksmingas politikos aktorius: 1) sąveikaudama ir įtakodama valstybę; 2) remdamasi „vidurine klase“ ir 3) kurdamas naujus institutus ir kt. (287). Be šių dinamiškų išlygų subpolitika bus ribota, o valstybė – etatistinė ir konkuruojanti su pilietine visuomene.

Apibendrinamas šias politinės raidos projekcijas studijos autorius vertina socialinę valstybę kaip „trečiąjį kelią“, vedantį į kapitalizmo socializaciją ir prokapitalistinę demokratijos socialdemokratizaciją.

Apskritai politinė-sociologinė V. Laurėno

studija vertintina kaip pirmasis veikalas, aprėpiantis ir sumuojantis visas pagrindines praėjusio dešimtmečio Lietuvos valstybės ir visuomenės atsikūrimo, tapsmo ir plėtros tendencijas ir peripetijas. Pirma, iki šiol neturėjome žymesnių apibendrinančių šios tematikos darbų ar bent sėkmingesnių bandymų, tad autoriui teko dvigubas krūvis – žymėti gaires ir analizuoti praeito kelio etapus, jo turinį ir konfigūracijas. Antra, daugelis svarbių Lietuvos politinei raidai įvykių, faktų ir procesų buvo (ir yra) aiškinami ir interpretuojami vadovaujantis pabrėžtinai tendencingais ar savanaudiškais sumetimais arba konjunktūriškai nutylimi, užglaistomi, ignoruojami ir pan. .

Tuo svarbesni šiame fone yra V. Laurėno analitiškai ir normatyviai „peršviesti“ ir įvardinti realūs pokomunistinės Lietuvos evoliucionavimo link demokratiško politinio proceso bruožai, ypatybės ir problemos. Autorius nepasidavė pagundai (kaip, deja, daugelis politologų ir politikų) „nurašyti“ šių poslinkių sąlygotas anomijas ir grėsmes kaip antraeiles visa aprėpiančios ir visa nulemiančios euroatlantinės integracijos perspektyvoje.

Jokios virš-nacionalinės institucijos nepajėgios adekvačiai atsakyti į valstybės ir piliečių, politinės sistemos ir pilietinės visuomenės, autokratijos ir demokratijos sąveikose kylančius iššūkius. Visuomenės politinės saviorganizacijos, politikos „išvalstybinimo“ ir valstybės socializacijos tikslai ir išplaukiantys iš jų uždaviniai sukuria dinamišką terpę, kurioje gimsta ir rutuliojasi *normali politika*.

V. Laurėno knyga neužsibaigia „šviesaus rytojaus“ vizija, galutinai subanalinta ir sukompromituota nepaliaujamuose politikų rinkiminiuose pažaduose ir šūkiuose. Joje atskleidžiamas potencialių ir realių alternatyvų spektras provokuoja, ragina ir įpareigoja Lietuvos politikos mokslininkus atsakingiau, plačiau ir giliau savo tyrimuose įvertinti nagrinėjamus mūsų akyse tampančios politinės realybės fragmentus, jų vietą, svarbą ir prasmę bei ieškant autentiškesnės, t.y. normalios, politikos Lietuvos politinėje evoliucijoje.